

Opolskie manifestacje w obronie demokracji

Katarzyna Daniel

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0003-3167-0966

Abstract

Opole demonstrations in defense of democracy

Opole is a provincial city of the smallest region in the country. Nevertheless, its inhabitants manifest their views on matters important from their point of view. The analysis of the largest protests in recent years in this region shows that the inhabitants of Opole most often and loudly demonstrate in defense of democracy – both at the national and local level.

In the chapter *Opole demonstrations in defense of democracy*, Katarzyna Daniel proposes an analysis of two problems that caused Opole inhabitants to take to the streets, i.e. protests in defense of the broadly understood judiciary initiated in 2017 and demonstrations and strikes caused by the enlargement of the administrative borders of the city of Opole on January 1, 2017.

Cyclical demonstrations in many cities grew stronger when changes were proposed regarding, inter alia, election of members of the National Council of the Judiciary by the Sejm by a simple majority, introduction of disciplinary liability of judges, or retirement of the First President of the

Katarzyna Daniel, mgr; doktorantka na Wydziale Nauk o Polityce i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Opolskiego; absolwentka tejże uczelni na kierunkach Bezpieczeństwo Wewnętrzne i Administracja; autorka kilkunastu artykułów na temat różnych form demokracji bezpośredniej w Polsce na szczeblu lokalnym i ogólnokrajowym (takich jak: konsultacje społeczne, budżet obywatelski, referendum lokalne, przestępczość przeciwko wyborom i referendum), obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej; autorka publikacji dotyczących społeczeństwa obywatelskiego, europejskiej inicjatywy obywatelskiej, czy związanych z bezpieczeństwem państwa.

Facta Ficta.

Journal of Narrative, Theory & Media

Supreme Court during an uninterrupted six-year term of office in accordance with the Constitution of the Republic of Poland.

On the other hand, the cause of numerous demonstrations in Opole was frustration related to the disregard for the voice of the inhabitants regarding the enlargement of the city (over 90% responded negatively in social consultations). The opponents of the enlargement of Opole believed that the incorporation of their communes was done by force, against the local community, for reasons that were not entirely purely moral. The most active were the inhabitants of the Dobrzeń Wielki commune, who, along with other demonstrators, expressed their dissatisfaction in the form of: numerous demonstrations, collecting signatures on letters opposing the enlargement of Opole, high activity in public consultations, road blockades, a protest in Warsaw, meetings with journalists and local government officials, politicians or a hunger strike.

These were undoubtedly one of the largest and cyclically repeated protests in Opole for several years. The causes of the problems were indicated, as well as the course and forms of manifestation and its effects.

Keywords: demonstrations, defense of democracy, free courts, enlargement of Opole

Wprowadzenie

Opole jest miastem na prawach powiatu oraz stolicą województwa opolskiego. Do 31 grudnia 2016 roku zajmowało powierzchnię dziewięćdziesięciu siedmiu kilometrów kwadratowych i było zamieszkiwane przez około sto osiemnaście tysięcy osób, natomiast po zmianie granic od 1 stycznia 2017 roku jego powierzchnia zwiększyła się do stu czterdziestu dziewięciu kilometrów kwadratowych, a liczba mieszkańców do około stu dwudziestu ośmiu tysięcy (Rajchel 2018: 177).

Za prawdopodobną przyczynę „wychodzenia obywateli na ulicę” uznaje się szeroko pojęte zmiany w sądownictwie, poczynwszy od sporów wokół Trybunału Konstytucyjnego z 2015 roku. Ponadto dnia 24 grudnia 2015 roku do Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy autorstwa PiS – *Prawo o prokuraturze*, który został uchwalony (Dz. U. 2016, poz. 177). Wprowadzone zmiany dotyczyły łączenia urzędu Prokuratora Generalnego, będącego naczelnym organem prokuratury, ze sprawowaniem funkcji Ministra Sprawiedliwości (Druk nr 162, 2015). Wówczas widoczne było duże poruszenie wśród obywateli, ponieważ dotychczas Prokurator Generalny nie sprawował jednocześnie funkcji Ministra Sprawiedliwości.

Eskalacja niezadowolenia i cykliczne manifestacje w wielu miastach przybrały jednak na sile w 2017 roku kiedy to proponowano zmiany w kwestii między innymi wyboru członków Krajowej Rady Sądownictwa (dalej: KRS) przez Sejm większością zwykłą, wprowadzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów czy przejścia w stan spoczynku I Prezes Sądu Najwyższego w trakcie trwania – zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: Konstytucją RP) – nieprzerwalnej sześcioletniej kadencji.

Z kolei przyczyną licznych manifestacji opolan była frustracja związana z lekceważeniem głosu mieszkańców w sprawie powiększenia miasta, gdyż ponad 90% opowiedziało się negatywnie w konsultacjach społecznych.

Przeciwnicy powiększenia Opola uważali, że przyłączenie ich gmin jest robione na siłę, wbrew społeczności lokalnej, z pobudek nie do końca czystych moralnie (Paszteleńska 2016). Najbardziej aktywni byli mieszkańcy gminy Dobrzeń Wielki, którzy wraz z innymi manifestantami wyrażali swe niezadowolenie w formie: licznych demonstracji, zbierania podpisów pod listami sprzeciwiającymi się powiększeniu Opola, dużej aktywności w konsultacjach społecznych, blokad dróg, protestu w Warszawie, spotkań z dziennikarzami, samorządowcami, politykami czy strajku głodowego.

Manifestacje w obronie sądów

Dnia 14 marca 2017 roku do Sejmu wpłynął rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o KRS oraz niektórych innych ustaw. Projekt zakładał, że kandydatów na członka KRS zgłasza Marszałkowi Sejmu grupa minimum pięćdziesięciu posłów lub Prezydium Sejmu. Stowarzyszenia zrzeszające sędziów mogłyby jedynie „przedstawiać Marszałkowi Sejmu rekomendacje dotyczące zgłoszenia kandydatów na członka Rady” (Druk nr 1423, 2017). Ostatecznie to Sejm miałby wybierać sędziów do pełnienia funkcji członków KRS. Ponadto mandat ówczesnych członków KRS, którzy zostali wybrani na podstawie dotychczasowych przepisów, miałby wygasać po upływie trzydziestu dni od dnia wejścia w życie ustawy (Druk nr 1423, 2017).

Z kolei dnia 12 kwietnia 2017 roku do Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy autorstwa PiS o zmianie ustawy – *Prawo o ustroju sądów powszechnych* oraz niektórych innych ustaw, który został uchwalony (Dz. U. 2017, poz. 1452). Dotychczas prezesa i wiceprezesa sądu apelacyjnego oraz prezesa i wiceprezesa sądu okręgowego mógł odwołać Minister Sprawiedliwości w toku kadencji, jeśli stwierdzono by rażące niewywiązywanie się z obowiązków służbowych lub kiedy dalsze pełnienie funkcji z innych powodów nie można byłoby pogodzić z dobrem wymiaru sprawiedliwości. Odwołanie wskazanych prezesów lub wiceprezesów następowało po zasięgnięciu opinii KRS, a w wypadku uzyskania opinii negatywnej była ona dla Ministra Sprawiedliwości wiążąca (Dz. U. 2014, poz. 1071, art. 27). Poselski projekt ustawy proponował możliwość odwołania przez Ministra Sprawiedliwości prezesów oraz wiceprezesów, o których mowa, bez zachowania określonych wymogów oraz w okresie nie dłuższym niż sześć miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Ponadto prezesi sądów apelacyjnych i okręgowych mogliby odwołać z funkcji „przewodniczącego wydziału, zastępcę przewodniczącego wydziału, kierownika sekcji oraz wizytatora” w terminie sześciu miesięcy od wejścia w życie ustawy (Druk nr 1491, 2017). Proponowany przepis dawałby więc możliwość wymiany kadry na nieznaną dotychczas skalę i w bardzo krótkim czasie.

12 lipca 2017 roku odbyło się trzecie czytanie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o KRS (Druk nr 1423, 2017). Tego samego dnia do Kancelarii Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy, autorstwa PiS, o Sądzie Najwyższym (dalej: SN). Proponowane zmiany to wydzielenie Izby Dyscyplinarnej SN, która miałaby rozpatrywać sprawy dyscyplinarne sędziów SN. Do obowiązków tejże Izby należałoby również rozpatrywanie spraw z zakresu przeniesienia sędziego SN w stan spoczynku. Kolejne proponowane zmiany to wygaśnięcie mandatu do zajmowania stanowiska Pierwszego Prezesa SN – dotyczy także Prezesa SN – przed upływem kadencji między innymi w momencie ukończenia sześćdziesięciu pięciu lat. Dalsze pozostawanie na stanowisku byłoby możliwe, jednak po złożeniu oświadczenia woli przez sędziego i przedłożeniu zaświadczenia o stanie zdrowia. Wówczas KRS mogłaby wyrazić zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska sędziego SN, lecz po uprzednim zasięgnięciu opinii Ministra Sprawiedliwości. W przypadku uzyskania zgody, „sędzia może zajmować stanowisko nie dłużej niż do ukończenia 70 roku życia, chyba że uzyska ponownie zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska sędziego SN. Zgoda taka może zostać udzielona ponownie na okres 5 lat, nie więcej niż dwukrotnie” (Druk nr 1727, 2017). Zatem przechodzenie w stan spoczynku sędziego SN w dużej mierze, poza wolą i stanem zdrowia sędziego, byłoby zależne od opinii Ministra Sprawiedliwości oraz KRS wybieranej przez Sejm, a więc aktualnych sił politycznych.

Proponowane przez partię rządzącą zmiany w ustawie o SN oraz KRS spotkały się z ostrą reakcją obywateli. Nie mając wpływu na decyzje wybranych przez siebie w demokratycznych wyborach przedstawicieli w Sejmie, zaczęli organizować pokojowe protesty i manifestacje. Obywatele spotykali się cyklicznie przy gmachu Sądu Okręgowego przy Placu Daszyńskiego w Opolu. Największą mobilizację do protestowania opolanie mieli w lipcu 2017 roku, kiedy to na Placu Daszyńskiego codziennie wieczorem gromadziło się kilkaset osób.

16 lipca 2017 roku w tak zwanym „łańcuchu światła” wzięło udział ponad pięćset osób. Jarosław Benedyk – sędzia Sądu Okręgowego w Opolu z trzydziestopięcioletnim stażem – mówił: „ludzie zaczynają rozumieć, że bez niezależnych sądów, nie mają szansy na rzetelny proces. To jest podstawa państwa demokratycznego, żeby sądy były niezależne od jakiegokolwiek władzy, a sędziowie potrafili bez żadnych nacisków i obaw orzekać, wydawać wyroki” (Joanna_eM 2017b). Protestujący zapalili świece, odśpiewali hymn narodowy i ponad godzinę stali w ciszy (Draguła 2017a).

Następnego dnia – 17 lipca 2017 roku – w zgromadzeniu uczestniczyło sto pięćdziesiąt osób. Sędzia Monika Ciemięga, wiceprezes Sądu Rejonowego w Opolu, mówiła:

Ten ostatni dokument to istny gwóźdź do trumny polskiej demokracji. Jeśli minister sprawiedliwości będzie miał wpływ na wybór sędziów SN w taki sposób, że wszyscy zostaną wysłani w stan spoczynku, a pracować będą tylko ci wskazani przez ministra, to będzie to oznaczało jednowładztwo (Majlan 2017a).

Z kolei 18 lipca 2017 roku był trzecim dniem z rzędu, kiedy mieszkańcy Opola, około czterystu osób (Draguła 2017b), protestowali przeciwko reformom sądownictwa. Roman Kirstein – działacz Solidarności oraz odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski – powiedział: „Dziś prawdopodobnie upada ostatni bastion demokracji – trójpodział władzy. [...] Dotychczas sądy były ostoją demokracji, ale teraz nic nas nie chroni – jesteśmy wystawieni na pastwę jednej partii” (Majlan 2019). Tego dnia w Sejmie odbyło się pierwsze czytanie projektu ustawy o SN (Druk nr 1727, 2017).

Dnia 20 lipca 2017 roku w obronie niezależności sądownictwa manifestowało około tysiąca osób, skandujących hasła: „Państwo prawa, nasza sprawa” oraz „Wszyscy razem ręce w górze, weto przeciw dyktaturze”. Opolscy sędziowie wskazywali, że uchwalona przez Sejm ustawa oznacza koniec wolnych i niezależnych sądów (Hanszke 2017b). Tego dnia odbyło się w Sejmie trzecie czytanie projektu ustawy o SN oraz głosowanie (Druk nr 1727, 2017).

21 lipca 2017 roku po raz szósty manifestowano w obronie sądów. Tym razem do protestujących dołączyli ludzie kultury, między innymi muzycy, artyści, aktorzy, pisarze, piosenkarze, wokaliści, reżyserzy (Kwaśnicka 2017b). Manifestujący skandowali między innymi: „Wolność – równość – demokracja” czy „chcemy weta” (Kwaśnicka 2017a).

23 lipca 2017 roku podczas manifestacji przemawiali opolscy adwokaci, jak choćby Jacek Różycki, który stwierdził: „Nie protestujemy przeciwko reformie wymiaru sprawiedliwości, a w jego obronie”. Śpiewano *Mury Jacka Kaczmarskiego*, *Kocham wolność* Chłopców z Placu Broni czy *Miejcie nadzieję* utwór wykonywany przez Jacka Wójcickiego, a będący wierszem Adama Asnyka (Hanszke 2017a).

24 lipca 2017 roku w Opolu protestowało około tysiąca osób (Joanna_eM 2017c). Zuzanna Bil – mieszkanka Opola – mówiła: „Ostatnie demonstracje pokazały, że powoli kształtuje się społeczeństwo obywatelskie” (Joanna_eM 2017c). Pomimo złej pogody manifestanci przyszli wyrazić satysfakcję z podwójnego weta prezydenta, lecz stanowczo żądali trzeciego (Kłopotcka-Marcjasz 2017). Monika Ciemięga oświadczyła: „Ta trzecia ustawa (Druk nr 1491, 2017) jest niekorzystna, bo nadzór administracyjny ministra sprawiedliwości nad sądami powszechnymi będzie bardzo rozległy, bo będzie mógł zmienić prezesów i przewodniczących wydziałów” (Joanna_eM 2017d).

25 lipca 2017 roku protestowało około dwustu osób. Iwona Gałązka, organizatorka strajku kobiet, mówiła: „Hańbą jest to, że o kwestie zagwarantowane przez konstytucję musimy walczyć wychodząc na ulicę” (Pav 2017).

30 lipca 2017 roku około trzystu pięćdziesięciu osób manifestowało niezadowolenie z proponowanej przez rząd reformy sądownictwa. Józef Piniór – działacz opozycyjny w czasach PRL – wskazywał, że:

Spotykamy się w Opolu w historycznym momencie dla naszej ojczyzny. Polska demokracja, rządy prawa i to wszystko co budowaliśmy w ostatnich 30 latach, zostało zagrożone działaniami większości parlamentarnej. [...] W ostatnich tygodniach społeczeństwo obywatelskie w całej Polsce i Opolu powiedziało „nie!” Nie cofniemy się przed obroną demokracji! (Joanna_eM 2017a).

Manifestacje organizowane jednocześnie w wielu miastach w Polsce przyniosły oczekiwane efekty, prawdopodobnie przyczyniając się do podjęcia przez głowę państwa w dniu 31 lipca 2017 roku decyzji o zawetowaniu projektu ustawy o SN oraz o KRS (Druk nr 1727, 2017; Druk nr 1423, 2017). Obywatele żądali jednak od Prezydenta RP weta również w kwestii trzeciej ustawy reformującej wymiar sądownictwa w Polsce.

Niedługo później, bo już 26 września 2017 roku, do Sejmu wpłynął przedstawiony przez Prezydenta RP projekt ustawy o SN, która została uchwalona (Dz. U. 2018, poz. 5). W propozycji Prezydenta w skład SN miałyby również wchodzić Izba Dyscyplinarna, która rozpatrywałaby wśród nich sprawy dyscyplinarne sędziów SN. Dla przykładu, za przewinienia służbowe oraz uchybienia godności urzędu, także przed objęciem stanowiska, jeśli sędzia uchybił obowiązkowi piastowanego urzędu państwowego bądź okazał się niegodnym urzędu sędziego (Druk nr 2003, 2017). Projekt zawierał w szczególności bulwersującą dla protestujących osób propozycję obniżenia wieku przechodzenia w stan spoczynku sędziów SN, a więc około 40% sędziów (Aga_Ko 2017).

Tego samego dnia do Sejmu wpłynął również przedstawiony przez Prezydenta RP projekt ustawy o zmianie ustawy o KRS oraz niektórych innych ustaw, która została uchwalona (Dz. U. 2018, poz. 3). Prezydent proponował, aby Sejm wybierał „spośród sędziów SN, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych piętnastu członków Rady, większością 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, na wspólną czteroletnią kadencję” (Druk nr 2002, 2017). W propozycji PiS była to większość zwykła, zatem partia rządząca mogłaby sama wybierać jej skład. Projekt zakładał również przerwanie kadencji sędziów KRS i wybór w ich miejsce nowych, wybranych przez Sejm (Aga_Ko 2017).

1 października 2017 roku w proteście wzięło udział około stu pięćdziesięciu osób. Manifestacja stanowiła odpowiedź na propozycje prezydenckich projektów ustaw o SN oraz o KRS. Pani Krystyna – obywatelka Opola – wskazała, że: „Zmiany PiS-u przewidują tylko wymianę składów sędziowskich, a nie robią nic dla przeciętnego obywatela – mamy tu na myśli usprawnienie pracy sądów” (Grudzka 2017b).

24 listopada 2017 roku w Sejmie odbyło się pierwsze czytanie przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o SN (Druk nr 2003, 2017) oraz o KRS (Druk nr 2002, 2017). W Opolu zeszli się manifestanci skandujący: „Wolne sądy, wolne wybory, wolna Polska” (Aga_Ko 2017). W piątkowy wieczór zebrało się około pięciuset osób. Podkreślano, że proponowane zmiany są niekonstytucyjne, dlatego muszą wspierać wolne media i organizacje pozarządowe, będące filarami demokratycznego społeczeństwa. Manifestacja przebiegła bez czynnego udziału polityków (Misztal 2017).

Wieczorem 12 grudnia 2017 roku pod gmachem Sądu Okręgowego w Opolu zgromadziło się około sześćdziesięciu osób, choć była to już kolejna manifestacja w obronie sądów zorganizowana w omawianym okresie. Celem zgromadzenia było wsparcie wymiaru sprawiedliwości (Grudzka 2017a). Tego dnia wieczorem ustawę miał rozpoznawać Senat, co nastąpiło jednak trzy dni później. Nie wniesiono żadnych poprawek do propozycji ustaw przedłożonych przez głowę państwa. Zatem w 15 grudnia 2017 roku Prezydent RP podpisał oba wniesione przez siebie projekty ustaw o SN i o KRS.

3 lipca 2018 roku prezydencki minister, Paweł Mucha, poinformował media, że I Prezes Sądu Najwyższego Małgorzata Gersdorf od 4 lipca 2018 roku przechodzi w stan spoczynku (Prezydent.pl 2018). Zgodnie z Konstytucją RP kadencja Pierwszej Prezes SN jest sześcioletnia (Dz. U. 2009, nr 114, poz. 946, art. 183 ust. 3), toteż kadencja rozpoczęta przez Gersdorf 30 kwietnia 2014 roku powinna upływać z dniem 30 kwietnia 2020 roku. Mimo to partia rządząca wprowadziła ustawą zwykłą przepisy nakazujące przejście w stan spoczynku Sędzi w momencie osiągnięcia sześćdziesiątego piątego roku życia.

Tego samego dnia wieczorem pod gmachem Sądu Okręgowego w Opolu w obronie SN demonstrowało ponad trzysta osób. Roman Kirstein stwierdził, że „SN, w obronie którego tu dziś przyszliśmy, jest ostatnim przyczółkiem wolności i demokracji w Polsce” (Ogiolda 2018). Uczestnicy protestu ponownie śpiewali hymn narodowy *Mazurek Dąbrowskiego* oraz piosenkę Jacka Kaczmarskiego *Mury*. Podczas manifestacji skandowano: „wolne sądy! Wolni ludzie!”. Janusz Wójcik, były twórca KOD na Opolszczyźnie, mówił, iż: „Ktoś może powie, że jest nas tu niewielu. Odpowiem, że ludzi jest niewielu, dopóki markety są pełne. Trzeba tu przychodzić i protestować, zanim na półkach sklepowych znów będzie tylko ocet” (Ogiolda 2018).

5 sierpnia 2018 roku oraz kilka kolejnych dni opolanie praktykowali codzienne spacery ze świecami pod Sądem Okręgowym. W ten symboliczny sposób czuwali i wspierali sądownictwo w walce o zachowanie państwa prawa w Polsce (Myczka 2018).

21 listopada 2018 roku do Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy autorstwa PiS o zmianie ustawy o SN, która ostatecznie została uchwalona (Dz. U. 2018, poz. 2507). Przepisy budzące wątpliwości obywateli, a dotyczące wieku przechodzenia w stan spoczynku sędziego SN z dniem ukończenia przez niego sześćdziesiątego piątego roku życia, zastosowano jedynie wobec sędziów, którzy objęli stanowisko po wejściu w życie projektowanej ustawy. W stosunku do sędziów, którzy obejmowali stanowisko wcześniej przepisy nie mają zastosowania. Ponadto służbę sędziów SN, których przeniesiono w stan spoczynku, traktuje się jako nieprzerwaną. Uznano również rangę zapisów Konstytucji RP dotyczących sześcioletniej kadencji I Prezes SN, którą uważa się za nieprzerwaną (Druk nr 3013, 2018). Zatem kolejne protesty w sprawie reformy sądownictwa zostały częściowo wysłuchane i niektóre przepisy znowelizowano.

26 listopada 2018 roku podczas kolejnej manifestacji w obronie sądów hasłami najczęściej wymienianymi przez opolan były: rozczarowanie, złość i bezsilność. Była to manifestacja milcząca, bez przemówień. Zgromadzeni rozmawiali na temat podpisania tego dnia przez prezydenta nowelizacji ustaw sądowych (amd 2018).

28 sierpnia 2019 roku do Sejmu wpłynął poselski – ze strony opozycji – projekt ustawy o zmianie ustawy – *Prawo o prokuraturze*. Proponowane przez opozycję zmiany to między innymi wykreślenie sformułowania, że „urząd Prokuratora Generalnego sprawuje Minister Sprawiedliwości”. Proponowano również, aby Prokuratora Generalnego powoływał Sejm RP większością 3/5, za zgodą Senatu, spośród kandydatów zgłoszonych przez: samorządy zawodowe adwokatów i radców prawnych, Kluby Parlamentarne, rady wydziałów prawa polskich uczelni i KRS. Jednym z ważniejszych postulatów była niemożność łączenia funkcji Prokuratora Generalnego z przynależnością do partii politycznej, związku zawodowego czy prowadzeniem działalności publicznej, która wpływałaby negatywnie na godność tego urzędu (Druk nr 3820, 2019). 11 września 2019 roku projekt został skierowany do pierwszego czytania. Prace nad projektem – jest to stan na moment powstawania niniejszego artykułu – nie były jednak kontynuowane.

29 sierpnia 2019 roku kilkadziesiąt osób, przede wszystkim sympatyków KOD, zgromadziło się pod Sądem Okręgowym w Opolu. Demonstranci protestowali przeciwko ówczesnej polityce obozu rządzącego, dotyczącej wymiaru sprawiedliwości. Działaczka opolskich struktur KOD, Małgorzata Besz-Janicka, mówiła:

Nic więc dziwnego, że my – zwykli obywatele – się organizujemy i wychodzimy na ulicę. Gdy niszczony jest trójkopiec władzy, zanikają wolności obywatelskie, łamana jest konstytucja, a państwo polskie z wolnego, demokratycznego, staje się zbliżonym systemowo do czasów komunizmu, nie możemy spokojnie siedzieć w domach (Bogdanowicz 2019d).

1 grudnia 2019 roku kolejna manifestacja w obronie niezawisłości polskich sądów, zorganizowana w Opolu, przyciągnęła blisko sto pięćdziesiąt osób. Manifestacja stanowiła odpowiedź na wszczęcie postępowania dyscyplinarnego i zawieszenie w obowiązkach sędziego Pawła Juszczyszyna z Olsztyna. Protestujący zaznaczali, że cały wymiar sprawiedliwości, pracujący na rzecz społeczeństwa, potrzebuje ich wsparcia, które będą solidarnie okazywać do czasu aż wróci „normalność” (Bogdanowicz 2019b).

12 grudnia 2019 roku do Sejmu wpłynął poselski projekt ustawy autorstwa PiS o zmianie ustawy – *Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o SN oraz niektórych innych ustaw*, który został uchwalony (Dz. U. 2020, poz. 190; Druk nr 69, 2019), co ponownie zmobilizowało społeczeństwo do dalszych manifestacji.

18 grudnia 2019 roku o 18:00 rozpoczęła się manifestacja przy Sądzie Okręgowym w Opolu. W manifestacji uczestniczyło ponad dwa tysiące osób (Bogdanowicz 2019 e). Propozycja nowelizacji przepisów budziła spore kontrowersje nie tylko wśród opolan, lecz również mieszkańców innych regionów, bowiem akcja miała zasięg ogólnopolski. Propozycje partii rządzącej, dotyczące zaostrzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów protestujący odebrali jako wykonywanie przez sędziów poleceń rządzących, bez możliwości sprzeciwu. W propozycji nowelizacji dostrzegali upolitycznienie wymiaru sprawiedliwości (Bogdanowicz 2019a). Monika Ciemięga skomentowała: „to podniosła chwila, bo ludzie znów się zmobilizowali, żeby tutaj przyjść pod sąd. Po raz kolejny dokonuje się dewastacja państwa prawa” (Aga_Ko 2019).

Dnia 19 grudnia 2019 roku opolanie ponownie zgromadzili się, by manifestować swoje niezadowolenie. Małgorzata Besz-Janicka powiedziała: „To bardzo niedobry moment w naszej historii, o krok od prawdziwej dyktatury. Dlatego trwamy na ulicach, wspieramy represjonowanych sędziów i walczymy o wolność przyszłych pokoleń” (Bogdanowicz 2019 c).

Ustawa została jednak podpisana przez Prezydenta RP 4 lutego 2020 roku (Druk nr 69, 2019). Na dzień pisania niniejszego artykułu protesty i manifestacje przycichły, zapewne z powodu aktualnej sytuacji epidemiologicznej COVID-19. Niebezpieczeństwo zachorowania oraz niemożność organizacji manifestacji w niektórych strefach w kraju prawdopodobnie przyczyniły się do spadku zaangażowania obywateli w obronę sądownictwa.

Manifestacje dotyczące reformy wymiaru sądownictwa były niewątpliwie jednymi z największych i cyklicznie powtarzających się protestów od kilku lat w Opolu.

Manifestacje przeciw powiększeniu Opola

20 listopada 2015 roku na łamach „Nowej Trybuny Opolskiej” prezydent Arkadiusz Wiśniewski ogłosił plan poszerzenia granic administracyjnych miasta Opola, argumentując to chęcią wzmocnienia stolicy regionu oraz obroną na wypadek wystąpienia możliwości likwidacji województwa (Majlan 2017b). Prezydent mówił:

Żeby była jasność: niczego nie chcemy i nie możemy robić na siłę. Planujemy prowadzić szeroko zakrojone konsultacje społeczne, chcę przede wszystkim przekonać mieszkańców integrowanych wsi, że będzie to oznaczało dla nich korzyści. Władze ościennych gmin szanuję, będę z nimi rozmawiał, ale jeszcze raz podkreślę – muszę dbać o Opole i o region, który bez rozwijającego się Opola sobie nie poradzi (Zyzik 2015).

Na pytanie, czy opinia mieszkańców, a ponadto wynik konsultacji społecznych jest dla rządu wiążący, odpowiedział, że: „Jest ważny, ale nie wiążący. Wiem jednak, że rząd nie podejmuje takich decyzji wbrew lokalnym społecznościom. I to jest dobra zasada” (Zyzik 2015).

23 listopada 2015 roku burmistrz Prószkowa, wójt Dobrzecia Wielkiego, wójtowie gmin: Komprachcice, Łubniany, Dąbrowa, Turawa oraz starosta opolski wystosowali oświadczenie w sprawie poszerzenia granic Opola. Pisali w nim:

Jesteśmy zaskoczeni i oburzeni, sposobem i formą podania informacji o tak istotnym wydzwieku społecznym poprzez artykuł prasowy. Prezydent Wiśniewski przyjmując taki model zlekceważył przede wszystkim mieszkańców, zarówno aglomeracji opolskiej jak i wymienionych gmin, ale także nas włodarzy wybranych w demokratycznych wyborach, jako reprezentację mieszkańców (Oświadczenie w sprawie poszerzenia granic Opola z dnia 23.11.2015 r.).

26 listopada 2015 roku starosta opolski wystosował również list otwarty, w którym pisał, że: „Odrywając od Gmin Powiatu Opolskiego bogate terytoria, Prezydent rujnuje budowaną przez lata stabilizację gospodarczą, ekonomiczną i społeczną [...]. Postawa Prezydenta nie służy budowaniu porozumienia, które jest niezbędne do harmonijnego rozwoju naszego wspólnego regionu” (Powiatopolski.pl 2015).

24 marca 2016 roku Rada Miasta Opola podjęła uchwałę w sprawie wyrażenia opinii w przedmiocie zmiany granic miasta Opola oraz wystąpienia z wnioskiem w sprawie zmiany granic (Uchwała nr XXIV/416/16, 2016). Sejmik województwa opolskiego przyjął rezolucję sprzeciwiającą się powiększeniu Opola. Poseł niezrzeszony mniejszości niemieckiej, Ryszard Galla, skonstatował: „To jest zamach na samorządność, na demokrację gdzie Rada Ministrów może w imieniu samorządów zdecydować sobie o przebiegu granic tej, czy innej gminy. Uważam, że takich możliwości nie powinno być” (Gazetaprawna.pl 2016).

31 marca 2016 roku Rada Miasta Opola, za pośrednictwem wojewody opolskiego, złożyła do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Mariusza Błaszczaka wniosek o dokonanie zmiany granic miasta Opola.

15 kwietnia 2016 roku mieszkańcy gmin, które miały zostać wcielone do Opola, po raz kolejny protestowali przeciwko realizacji niekorzystnego z ich punktu widzenia planu prezydenta Opola. Piotr Libawski z komitetu Tak dla Samorządności mówił: „Ludzie mają już dość buty władzy z Opola oraz lekceważenia podstawowych zasad demokracji” (Nto.pl 2016). W manifestacji wzięło udział półtora – do dwóch tysięcy osób, a jej celem było przekonanie wojewody opolskiego, aby ten posłuchał opinii ludzi i negatywnie zaopiniował wniosek miasta Opola o poszerzenie granic oraz nie przysyłał go do MSWiA (Gazetaprawna.pl 2016).

29 kwietnia 2016 roku wojewoda opolski złożył do MSWiA pozytywnie przez siebie zaopiniowany wniosek o poszerzenie granic. W opinii tej podkreślał on, że: „proponowany nowy podział terytorialny podąża za nieustannymi zmianami demograficznymi i społecznymi oraz może stać się przyczyną rozwoju lokalnego i ponadlokalnego, a także wzmocnieniem dla całego regionu (województwa)” (Archiwumbip.opole.uw.gov.pl 2016: 34).

Mieszkańcy zarzucali wojewodzie, że nie wziął pod uwagę wyników konsultacji społecznych, w wyniku których ponad 90% osób było przeciwnych włączeniu wskazanych gmin do miasta Opola (Wnp.pl 2016). W konsultacjach społecznych w powiecie opolskim – gminach, które miałyby być wcielone – przeciw przyłączeniu się do Opola głosowało 96% mieszkańców. Jedynie w samej stolicy województwa – Opolu – 57% mieszkańców zaaprobowowało przyłączenie sąsiednich gmin, 19% było przeciwnych, jednak frekwencja wyniosła około 6%. Nie można zatem w tym kontekście mówić o zdaniu większości opolan (Gazetaprawna.pl 2016). W gminie Dąbrowa za przyłączeniem do Opola było 2,17% mieszkańców, przeciw – 96%. W gminie Dobrzeń Wielki zaledwie 0,16% osób wyrażało chęć przyłączenia do Opola, a zdecydowana większość 99,7% była przeciwna. Również w pozostałych gminach mieszkańcy stanowczo sprzeciwiali się przyłączeniu do Opola: Komprachcice (4,63% – za, 94,33% – przeciw), Prószków (4,22% – za,

93,65% – przeciw), Turawa (1,3% – za, 97,83% – przeciw) oraz Powiat Opolski (2,64% – za, 96,08% – przeciw) (Proniewicz 2016).

9 maja 2016 roku około stu pięćdziesięciu do dwustu pięćdziesięciu mieszkańców podopolskich gmin protestowało przeciwko powiększeniu miasta, blokując przejście dla pieszych na obwodnicy Opola przez około dwie godziny (Wnp.pl 2016).

12 lipca 2016 roku dwa podzespoły Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego wydały pozytywną opinię dotyczącą zmiany granic Opola (Guzik & Łodziński 2016), a 19 lipca 2016 roku rząd zatwierdził poszerzenie granic miasta Opola o tereny gmin: Prószków, Dąbrowa, Komprachcice i Dobrzeń Wielki, więc wyłączono jedynie Turawę. Wicemarszałek województwa opolskiego – Roman Kolek – podkreślał, że powiększenie Opola: „jest forsowane bez poszanowania wyraźnego sprzeciwu mieszkańców sąsiednich gmin wyrażonego w konsultacjach społecznych” (Guzik & Łodziński 2016). Od wielu miesięcy za powiększeniem Opola lobbował w Warszawie Patryk Jaki, ówczesny wiceminister sprawiedliwości (Guzik & Łodziński 2016).

Gmina Dąbrowa straciła miejscowości: Wrzoski, Sławice oraz część Karczowa, gdzie znajdują się duże tereny przygotowane pod inwestycje. Gmina Dobrzeń Wielki straciła najwięcej, bo została pomniejszona o sołectwa Czarnowąsy, Borki, Świerkle, Krzanowice, część Brzezia i część Dobrzenia Wielkiego, na których funkcjonuje największa w regionie elektrownia. Komprachcice zostały okrojone o sołectwa Żerkowice i Chmielowice, natomiast Prószków został pomniejszony jedynie o terytorium Winowa. Z kolei terytorium gminy Turawa, które początkowo planowano przyłączyć do Opola, nie zostało naruszone z uwagi na możliwość doprowadzenia gminy do bankructwa. W przypadku zajęcia części sołectwa Zawada, gmina znalazłaby się w trudnej sytuacji finansowej, ponieważ położone tam Centrum Handlowe Turawa Park wnosi duże opłaty do budżetu Turawy (Guzik & Łodziński 2016).

20 lipca 2016 roku grupa mieszkańców podopolskich wsi pojechała protestować do Warszawy. Pani Krystyna z gminy Wrzoski mówiła: „Decyzja jest niesłuszną. Nasze władze pracowały na rzecz gminy, a jak wszystko zrobili, to teraz zabierają to, co najlepsze. Mieszkańcy są niezadowoleni i mają rację” (Tvn24.pl 2016). Pan Zbigniew, mieszkaniec gminy Dobrzeń Wielki, pytał z kolei: „skoro ktoś nie chce mieszkać w Opolu, to dlaczego jest tam wciągany na siłę?” (Tvn24.pl 2016). Gmina Dobrzeń Wielki przed wcieleniem do Opola zajmowała dwudzieste siódme miejsce w rankingu najbogatszych gmin w Polsce. Jej mieszkańcy w konsultacjach społecznych byli zdecydowanie przeciwni (99,7%) przyłączeniu do Opola. W ciągu roku zorganizowali oni kilkadziesiąt manifestacji w Dobrzeniu Wielkim, Opolu oraz

Warszawie. Dziewiętnastego dnia każdego miesiąca w centrum Opola organizowane były tak zwane miesięcznice pogrzebienia demokracji na Opolszczyźnie, liczone od dnia podpisania przez Radę Ministrów rozporządzenia zatwierdzającego poszerzenie granic miasta, które każdorazowo kończyły się zapaleniem zniczy pod Urzędem Wojewódzkim. 19 września 2016 roku miesięcznica zgromadziła blisko trzy tysiące osób. W listopadzie połączono miesięcznicę z pierwszą rocznicą ogłoszenia na łamach lokalnego dziennika decyzji o poszerzeniu Opola. W manifestacji wzięło wówczas udział ponad dwa tysiące osób (Pytlik 2016).

6 października 2016 roku protestujący spotkali się w Warszawie z przedstawicielami Prezydenta RP. Decyzję rządu z 19 lipca 2016 roku uznawali za złamanie podstawowych reguł demokratycznego państwa prawa (Matlak 2016b).

17 października 2016 roku odbyła się manifestacja pod Centrum Wystawienniczo-Kongresowym w Opolu, gdzie zaplanowany był Kongres Samorządowy z udziałem czterech ministrów, w tym wicepremierów: Jarosława Gowina i Mateusza Morawieckiego. Protestujący decyzję tę traktowali jako zamach na samorządność i demokrację (Matlak 2016a).

30 listopada 2016 roku protestujący weszli do biura posła Patryka Jakiego, ogłaszając strajk okupacyjny. Aby wyprowadzić manifestantów, policja musiała użyć środków przymusu bezpośredniego (Pytlik 2016). Na początku grudnia 2016 roku prezydent Opola mówił, że: „Protesty to normalna rzecz w demokracji. W tym przypadku wynik metodycznej kampanii przeciwników zmiany granic miasta. Już teraz jasno widać, że nowi mieszkańcy Opola na projekcie mogą wyłącznie zyskać” (Taborek 2017).

Od 26 grudnia 2016 do 11 stycznia 2017 roku trwał protest głodowy w Gminnym Ośrodku Kultury w Dobrzemiu Wielkim. Mieszkańcy tego regionu ponieśli bowiem największe straty w związku z przyłączeniem do Opola, bo około 40 milionów złotych z terenów przemysłowych i elektrowni Opole (Wiadomosci.dziennik.pl 2017a).

Pomimo trwającego protestu głodowego, 1 stycznia 2017 roku Opole powiększyło się o dwanaście sołectw bądź ich części z gmin, zyskało około dziewięć i pół tysiąca mieszkańców oraz ponad pięć tysięcy trzysta hektarów terenu (Janowski 2017a). Tego dnia odbyło również się spotkanie z wojewodą opolskim – Adrianem Czubakiem – oraz wicewojewodą – Violetta Porowską. Do zawieszenia protestu jednak nie doszło (Serwisy.gazetaprawna.pl 2017).

5 stycznia 2017 roku miały miejsce rozmowy z wojewodą opolskim, ks. biskupem Andrzejem Czają oraz przedstawicielami miasta Opola. Protestujący gotowi byli zawiesić strajk głodowy dopiero wówczas, gdy porozmawia z nimi premier lub minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Biskup Andrzej Czaja zwrócił się do urzędującej premier z prośbą o pilny przyjazd:

„Występuję wyłącznie jako pasterz Kościoła Opolskiego w trosce o dobro konkretnych ludzi. Nie mogę stać bezczynnie i milczeć. Dramat podziału i wielkiego sporu jest już faktem, ale nie jest późno, by zapobiec czemuś więcej” (Serwisy 2017).

W sprawę zaangażował się mediator i ustalono termin spotkania z ministrem Błaszczakiem na 16 stycznia 2017 roku. Po otrzymaniu informacji o spotkaniu, uczestnicy protestu 11 stycznia oświadczyli na piśmie, że kategorycznie i ostatecznie zamykają akcję protestacyjną (Skgd.pl 2017).

19 lutego 2017 roku ulicami Opola przemaszerowało około trzystu przeciwników powiększenia miasta. Manifestanci domagali się powrotu ich sołectw do poprzednich gmin. W marszu nie zabrakło również nowych radnych Opola, którzy weszli w skład samorządu po przyłączeniu ich sołectw. Na transparentach wypisane były hasła: „Złodzieje z ratusza, naszych gmin nie ruszać” czy „Cała gmina zawsze razem”. Zdaniem protestujących rozmowy z miastem nie wniosły niczego nowego, były jedynie próbą uspokojenia nastrojów (Wiadomosci.dziennik.pl 2017 b).

19 marca 2017 roku miasto Opole odstąpiło od mediacji, po zorganizowanym przez przeciwników powiększenia miasta „Marszu samorządności”, w którym udział wziął między innymi zespół mediacyjny. Prezydent Opola, Arkadiusz Wiśniewski, mówił:

Rozmowy i próba porozumienia, gdy jedna z jej stron równocześnie prowadzi walkę o podważenie dotychczasowych i kolejnych ustaleń, muszą wyglądać komicznie i skazane są na porażkę [...]. Samorządy są trwalsze niż nieporozumienia polityków i doraźne ambicje. Nadal zatem pozostajemy otwarci na ewentualne rozmowy o współpracy finansowej i rzeczowej pomiędzy naszymi samorządami [...]. Rozmowy na temat wsparcia nadal są możliwe, nie mogą się one jednak odbywać pod naciskiem gróźb i protestów bez żadnej gwarancji trwałości porozumienia (Janowski 2017b).

Podsumowanie

Mieszkańcy Opola, a więc najmniejszej stolicy województwa w Polsce, wielokrotnie manifestowali swe niezadowolenie w sprawach ogólnokrajowych dotyczących zmian w sądownictwie oraz lokalnych, jak choćby powiększenia granic administracyjnych Opola.

Escalacja niezadowolenia i cykliczne manifestacje przybrały na sile w 2017 roku, kiedy proponowano zmiany w kwestii między innymi wyboru członków Krajowej Rady Sądownictwa, wprowadzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów czy przejścia w stan spoczynku I Prezes Sądu Najwyższego w trakcie trwania – zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Pol-

skiej – nieprzerwalnej sześcioletniej kadencji. Manifestacje organizowane wielokrotnie również w innych miastach, w większości nie przyniosły jednak żadnych rezultatów. Ustawodawca zmienił jedynie przepis dotyczący przechodzenia w stan spoczynku I Prezes Sądu Najwyższego.

Powodem kolejnych manifestacji, równie częstych i angażujących społeczność lokalną, były zmiany dotyczące powiększenia administracyjnego Opola. Miasto zwiększyło swą powierzchnię niemal o połowę, natomiast liczbę mieszkańców zaledwie o dziesięć tysięcy. W myśl przepisów nie ma konieczności podejmowania decyzji w tym zakresie zgodnej z wolą mieszkańców, wyrażoną w konsultacjach społecznych. Jest to dla władz lokalnych jedynie informacja, niebędąca wiążącą. Mieszkańcy wszystkich gmin, które miały zostać przyłączone zdecydowanie nie aprobowali takiego rozwiązania – od 93,65% do 99,7% głosów przeciw przyłączeniu w przeprowadzonych konsultacjach społecznych. W tej sprawie konflikt osiągnął ogromną skalę, ponieważ ostatecznie część mieszkańców zdecydowała się na podjęcie strajku głodowy i rozmowy z ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji. Sytuacja na Opolszczyźnie nabrała rozgłosu medialnego. Ostatecznie jednak przeprowadzone mediacje nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, a po kilku latach od powiększenia Opola protestów zaprzestano.

Wskazane w niniejszym artykule opolskie manifestacje w obronie demokracji dowodzą, że mieszkańcy nie są bierni w sprawach, które ich dotyczą. Potrafią przyłączyć się solidarnie do innych miast w sprawie wagi ogólnokrajowej lub sami zmobilizować w przypadku spraw lokalnych. Nie były to pojedyncze wydarzenia, lecz kilkuletnie, cykliczne manifestacje, co dowodzi istnienia społeczeństwa obywatelskiego w tym regionie.

Źródła cytowań

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. 2009, nr 114, poz. 946, art. 183 ust. 3.
- ‘Uchwała nr XXIV/416/16 Rady Miasta Opola z dnia 24 marca 2016 r. w sprawie wyrażenia opinii w przedmiocie zmiany granic Miasta Opola oraz wystąpienia z wnioskiem w sprawie zmiany granic’ (2016), opublikowano w Biuletynie Informacji Publicznej online: https://bip.um.opole.pl/zalaczniki/40978/zalacznik_nr_3_digi__28-04-2016_14-35-30.pdf, [dostęp: 29.05.2021].
- ‘Ustawa dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych’ (2014), Dz. U. 2014, poz. 1071, opublikowano: 11.08.2014, online: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20140001071>, [dostęp: 29.05.2021].
- Aga_Ko (2017), “Łańcuch światła” w obronie Sądów: “Nie oddamy niezależności sądownictwa”, online: https://www.24opole.pl/25790,Lancuch_Swiatla_w_obronie_Sadow_Nie_oddamy_niezaleznosci_sadownictwa,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Aga_Ko (2019), ‘Ponad 1000 osób protestowało w obronie wolnych sądów’, online: https://www.24opole.pl/31679,Ponad_1000_osob_protestowalo_w_obronie_wolnych_sadow,wiadomosc.html, [dostęp: 01.10.2020].
- Amd [pseudonim] (2018), ‘Protest w obronie wolnych sądów tym razem w milczeniu. Za tydzień ma być głośno’, online: <https://opole.wyborcza.pl/opole/7,35086,23722706,protest-w-obronie-wolnych-sadow-tym-razem-w-milczeniu-za-tydzien.html>, [dostęp: 03.10.2020].
- Archiwumbip.opole.uw.gov.pl (2016), ‘Opinia Wojewody Opolskiego dotycząca wniosku w sprawie zmiany granic Miasta Opola z dnia 28 kwietnia 2016 r.’, online: <https://archiwumbip.opole.uw.gov.pl/pl/c/opinia-wojewody-opolskiego-dotyczaca-wniosku-w-sprawie-zmiany-granic-miasta-opola.html>, s. 34, [dostęp: 14.10.2020].
- Autor nieznany (2015), ‘Oświadczenie w sprawie poszerzenia granic Opola z dnia 23.11.2015 r.’, opublikowano: 24.11.2015, online: <https://powiatopolski.pl/2779/oswiadczenie-w-sprawie-poszerzenia-granic-opola.html>, [dostęp: 14.10.2020].
- Bogdanowicz, Miłosz (2019a), ‘Manifestacja w obronie sądów dzisiaj w Opolu. “PiS tworzy państwo rodem z poprzedniego ustroju”’, online: <https://nto.pl/manifestacja-w-obronie-sadow-dzisiaj-w-opolu-pis-tworzy-panstwo-rodem-z-poprzedniego-ustroju/ar/c1-14664135>, [dostęp: 01.10.2020].

- Bogdanowicz, Miłosz (2019b), 'Opolanie kolejny raz zebrali się pod sądem w Opolu. W niedzielne popołudnie protestowali przeciwko upolitycznianiu wymiaru sprawiedliwości', online: <https://opole.naszemiasto.pl/opolanie-kolejny-raz-zebrali-sie-pod-sadem-w-opolu-w/ar/c1-7449721>, [dostęp: 01.10.2020].
- Bogdanowicz, Miłosz (2019c), 'Opolanie nie ustają w protestach przeciwko zmianom w sądach. Manifestacje w kilku miastach regionu', online: <https://nto.pl/opolanie-nie-ustaja-w-protestach-przeciwko-zmianom-w-sadach-manifestacje-w-kilku-miastach-regionu/ga/c1-14667325/zd/40835845>, [dostęp: 01.10.2020].
- Bogdanowicz, Miłosz (2019d), 'Opolski KOD znów pod sądem. "Żądamy dymisji Ziobry"', online: <https://nto.pl/opolski-kod-znow-pod-sadem-zadamy-dymisji-ziobry/ar/c1-14385357>, [dostęp: 01.10.2020].
- Bogdanowicz, Miłosz (2019e), 'Protest w obronie sądów Opole 2019 – Dziś sędziowie, jutro Ty "PiS przywraca Polsce ustroj totalitarny"', online: <https://nto.pl/protest-w-obronie-sadow-opole-2019-dzis-sedziowie-jutro-ty-pis-przywraca-w-polsce-ustroj-totalitarny/ar/c1-14664751>, [dostęp: 01.10.2020].
- Draguła, Sławomir (2017a), 'Łańcuch Światła w Opolu. Ponad 500 osób protestowało w Opolu przeciwko zmianom w sądownictwie', online: <https://nto.pl/lancuch-swiatla-w-opolu-ponad-500-osob-protestowalo-w-opolu-przeciwko-zmianom-w-sadownictwie/ar/12275642>, [dostęp: 03.10.2020].
- Draguła, Sławomir (2017b), 'Łańcuch światła w Opolu. Trzeci dzień protestu przed sądem', online: <https://nto.pl/lancuch-swiatla-w-opolu-trzeci-dzien-protestu-przed-sadem/ar/12282918>, [dostęp: 03.10.2020].
- Druk nr 69 (2019), *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw*, Sejm IX kadencji, online: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=69>, [dostęp: 05.10.2020].
- Druk nr 162 (2015), *Poselski projekt ustawy – Prawo o prokuraturze*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=162>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 1423 (2017), *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1423>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 1491 (2017), *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1491>, [dostęp: 04.10.2020].

- Druk nr 1727 (2017), *Poselski projekt ustawy o Sądzie Najwyższym*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1727>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 2002 (2017), *Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2002>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 2003 (2017), *Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o Sądzie Najwyższym*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2003>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 3013 (2018), *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3013>, [dostęp: 04.10.2020].
- Druk nr 3820 (2019), *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o prokuraturze*, Sejm VIII kadencji, online: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3820>, [dostęp: 04.10.2020].
- Gazetaprawna.pl (2016), 'Opole: Manifestacja przeciw powiększeniu miasta', online: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/936705,opole-manifestacja-przeciw-powiekszeniu-miasta.html,komentarze-najstarsze,1>, [dostęp: 08.10.2020].
- Grudzka, Anna (2017a), 'Manifestacja przed Sądem Okręgowym w Opolu. Opolanie protestowali przeciw zmianom w sądownictwie', online: <https://nto.pl/manifestacja-przed-sadem-okregowym-w-opolu-opolanie-protestowali-przeciw-zmianom-w-sadownictwie/ar/12762054>, [dostęp: 01.10.2020].
- Grudzka, Anna (2017b), 'Suweren mówi NIE – protest przed sądem w Opolu', online: <https://nto.pl/suweren-mowi-nie-protest-przed-sadem-w-opolu/ar/12534654>, [dostęp: 01.10.2020].
- Guzik, Piotr, Mariusz Łodziński (2016), 'Większe Opole. Rząd zatwierdził poszerzenie granic miasta w 2017 roku!', online: <https://wyborcza.pl/1,75398,20423849,wieksze-opole-rzad-zatwierdzil-poszerzenie-granic-miasta.html>, [dostęp: 06.10.2020].
- Hanszke, Edyta (2017a), '"Trzy razy weto!" 8. Dzień protestu w Opolu', online: <https://nto.pl/trzy-razy-weto-8-dzien-protestu-w-opolu/ar/12298695>, [dostęp: 03.10.2020].
- Hanszke, Edyta (2017b), 'Kolejny protest pod opolskim sądem. Rekordowa liczba manifestujących przeciwko reformie sądów wg PiS', online: <https://nto.pl/kolejny-protest-pod-opolskim-sadem-rekordowa-liczba-manifestujacych-przeciwko-reformie-sadow-wg-pis/ar/12292396>, [dostęp: 03.10.2020].

- Janowski, Artur (2017a), 'Opole od 1 stycznia 2017 jest większe. Co się zmieni?', online: <https://opole.naszemiesto.pl/opole-od-1-stycznia-2017-jest-wieksze-co-sie-zmieni/ar/c8-3968507>, [dostęp: 08.10.2020].
- Janowski, Artur (2017b), 'Opole odstępuje od mediacji. Powód: kolejna manifestacja mieszkańców Gminy Dobrzeń', online: <https://opole.naszemiesto.pl/opole-odstepuje-od-mediacji-powod-kolejna-manifestacja/ar/c8-4053432>, [dostęp: 08.10.2020].
- Joanna_eM [pseudonim] (2017a), "Łańcuch Światła" w Opolu. Przemawiał Józef Pinior', online: https://www.24opole.pl/24858,Lancuch_Swiatla_w_Opolu._Przemawial_Jozef_Pinior,wiadomosc.html, [dostęp: 03.10.2020].
- Joanna_eM [pseudonim] (2017b), 'Łańcuch światła w Opolu. "Bronimy sądów i demokracji"', online: https://www.24opole.pl/24735,Lancuch_swiatla_w_Opolu._Bronimy_sadow_i_demokracji,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Joanna_eM [pseudonim] (2017c), 'Opolanie znów pod sądem w Opolu po wecie prezydenta', online: https://www.24opole.pl/24793,Opolanie_znow_pod_sadem_w_Opolu_po_wecie_prezydenta,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Joanna_eM [pseudonim] (2017d), 'Opolscy politycy i sędziowie komentują decyzje prezydenta', online: https://www.24opole.pl/24790,Opolscy_politycy_i_sedziowie_komentuja_decyzje_prezydenta,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Kłopocka-Marcjasz, Iwona (2017), 'Manifestacja przed Sądem Okręgowym w Opolu. "Chcemy trzeciego weta"', online: <https://nto.pl/manifestacja-przed-sadem-okregowym-w-opolu-chcemy-trzeciego-weta/ar/12302561>, [dostęp: 03.10.2020].
- Kwaśnicka, Anna (2017a), "Łańcuch światła" w Opolu', online: <https://opole.gosc.pl/gal/pokaz/4049908.Lancuch-swiatla-w-Opolu/35>, [dostęp: 03.10.2020].
- Kwaśnicka, Anna (2017b), 'Szósta manifestacja w obronie sądów', online: <https://opole.gosc.pl/doc/4049958.Szosta-manifestacja-w-obronie-sadow>, [dostęp: 03.10.2020].
- Majlan [pseudonim] (2017a), 'Opolanie ponownie protestowali przeciwko reformie sądownictwa', online: https://www.24opole.pl/24742,Opolanie_ponownie_protestowali_przeciwko_reformie_sadownictwa,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Majlan [pseudonim] (2017b), 'Powiększenie Opola stało się faktem', online: https://www.24opole.pl/22840,Powiekszenie_Opola_stalo_sie_faktem,wiadomosc.html, [dostęp: 01.10.2020].

- Majlan [pseudonim] (2019), 'Czy wzorem Ukrainy "w Polsce powinny latać cegły i stawać Majdany"?', online: https://www.24opole.pl/24753,Czy_wzorem_Ukrainy_w_Polsce_powinny_latac_cegly_i_stawac_Majdany,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Matlak, Joanna (2016a), 'Opole: w tym tygodniu trzy protesty ws. powiększenia miasta', online: <https://wiadomosci.onet.pl/opole/opole-sprawa-powiekszenia-opola-beda-protesty/5e2642t.amp>, [dostęp: 07.10.2020].
- Matlak, Joanna (2016b), 'Przeciwnicy powiększenia Opola planują kolejne protesty w Warszawie', online: <https://wiadomosci.onet.pl/opole/przeciwnicy-powiekszenia-opola-planuja-kolejne-protesty-w-warszawie/06q7h8e>, [dostęp: 08.10.2020].
- Misztal, Maria (2017), 'Manifestacja przed Sądem Okręgowym w Opolu. "Potrzeba jedności"', online: <https://opole.wyborcza.pl/opole/7,35086,22695586,manifestacja-przed-sadem-okregowym-w-opolu-potrzeba-jednosci.html> [dostęp: 03.10.2020].
- Myczka, Leszek (2018), 'Łańcuch światła w Opolu nie gaśnie', online: <https://opowiecie.info/lancuch-swiatla-opolu-gasnie-wideo/>, [dostęp: 03.10.2020].
- Nto.pl (2016), 'Większe Opole. W piątek ostatni pokojowy protest przeciwników', online: <https://nto.pl/wieksze-opole-w-piatek-ostatni-pokojoy-protest-przeciwnikow/ar/9875735>, [dostęp: 08.10.2020].
- Ogiolda, Krzysztof (2018), 'Protest w obronie Sądu Najwyższego w Opolu. Demonstrowało 300 osób', online: <https://nto.pl/protest-w-obronie-sadu-najwyzszego-w-opolu-demonstrowalo-300-osob/ar/13311274>, [dostęp: 01.10.2020].
- PAP.pl (2017), 'Wojewoda opolski spotkał się z uczestnikami strajku głodowego', online: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C756981%2Cwojewoda-opolski-spotkal-sie-z-uczestnikami-strajku-glodowego.html>, [dostęp: 07.10.2020].
- Pasztelańska, Joanna (2016), 'Keine Grenzen, czyli wielka wojna o poszerzenie Opola', online: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/528786,keine-grenzen-czyli-wielka-wojna-o-poszerzenie-opola.html>, [dostęp: 07.10.2020].
- Pav [pseudonim] (2017), 'Protesty pod Sądem Okręgowym w Opolu dobiegają końca', online: https://www.24opole.pl/24766,Protesty_pod_Sadem_Okregowym_w_Opolu_dobiegaja_konca,wiadomosc.html, [dostęp: 02.10.2020].
- Powiatopolski.pl (2015), 'List otwarty Starosty Opolskiego z dnia 26.11.2015 r.', online: <https://powiatopolski.pl/2780/list-otwarty-starosty-opolskiego.html>, [dostęp: 14.10.2020].

- Proniewicz, Iwona (2016), 'Załącznik do opinii Wojewody Opolskiego dotycząca wniosku w sprawie zmiany granic Miasta Opola z dnia 28 kwietnia 2016 r.', online: <https://archiwumbip.opole.uw.gov.pl/pl/c/opinia-wojewody-opolskiego-dotyczaca-wniosku-w-sprawie-zmiany-granic-miasta-opola.html>, s. 38, [dostęp: 14.10.2020].
- Pytlik, Michał (2016), 'Wielkiego Opola ciąg dalszy', online: <https://strajk.eu/wielkiego-opola-ciag-dalszy/>, [dostęp: 08.10.2020].
- Rajchel, Dariusz (2018), 'Sytuacja demograficzna Miasta Opola przed zmianą i po zmianie granic administracyjnych', *Eunomia – Rozwój Zrównoważony – Sustainable Development*: 1 (94), online: http://eunomia.pwz.raciborz.edu.pl/wp-content/uploads/2019/03/TEKST_Eunomia_1-2018_on-line.pdf, ss. 177-192, [dostęp: 30.01.2021].
- Serwisy.gazetaprawna.pl (2016), 'MSWiA: Powiększenie granic Opola wzmocni jego potencjał i zwiększy konkurencyjność', online: <https://serwisy.gazetaprawna.pl/samorzad/artykuly/997977,mswia-powiekszenie-granic-opola-wzmocni-potencjal-i-zwiekszy-konkurencyjnosc.html>, [dostęp: 08.10.2020].
- Serwisy.gazetaprawna.pl (2017), 'Protestujący w Dobrzniu Wielkim zawieszają głodówkę, jeśli spotka się z nimi premier', online: <https://serwisy.gazetaprawna.pl/zdrowie/artykuly/7899068,protestujacy-w-dobrzniu-wielkim-zawiesza-glodowke-jesli-spotka-sie-z-nimi-premier.html>, [dostęp: 07.10.2020].
- Skgd.pl (2017), '„Duże Opole” w cieniu naruszenia praw mniejszości', online: <https://skgd.pl/2017/01/15/duze-opole-w-cieniu-naruszenia-praw-mniejszosci/>, [dostęp: 16.10.2020].
- Taborek, Piotr (2017), 'Opole, Dobrzeń Wielki, strajk głodowy: spór o powiększenie miasta', online: https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/opole-dobrzeń-wielki-strajk-glodowy-spor-o-powiekszenie-miasta,88599_0.html, [dostęp: 08.10.2020].
- Tvn24.pl (2016), 'Opole się powiększa kosztem okolicznych wsi. Ich mieszkańcy protestują. "To skok na kasę"', online: <https://tvn24.pl/wroclaw/opole-sie-powieksza-czesc-mieszkancow-niezadowolona-ra662315-3188676>, [dostęp: 08.10.2020].
- Wiadomosci.dziennik.pl (2017a), 'Koniec głodówki w Dobrzniu Wielkim. Rzecznik rządu: Szef MSWiA spotka się z protestującymi', online: <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/539938,dobrzeń-wielki-powiekszenie-opola-protest-premier.html>, [dostęp: 07.10.2020].
- Wiadomosci.dziennik.pl (2017b), 'Protest przeciwników powiększenia Opola. "Mediacje nie dają konkretów"', online: <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/543031,opole-powiekszenie-opola-protesty.html>, [dostęp: 06.10.2020].

- Wnp.pl (2016a), 'Na obwodnicy Opola protest przeciw powiększeniu miasta', online: <https://www.wnp.pl/logistyka/na-obwodnicy-opola-protest-przeciw-powiekszeniu-miasta,273116.html>, [dostęp: 08.10.2020].
- Prezydent.pl (2018), 'Komunikat Kancelarii Prezydenta RP w sprawie przejścia w stan spoczynku sędziów Sądu Najwyższego', online: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,1061,komunikat-kancelarii-prezydenta-rp-w-sprawie-przejscia-w-stand-spoczynku-sedziow-sadu-najwyzszego.html>, [dostęp: 05.10.2020].
- Zyzik, Krzysztof (2015), 'Prezydent Wiśniewski chce powiększyć Opole', online: <https://nto.pl/prezydent-wisniewski-chce-powiekszy-opole/ar/9103027>, [dostęp: 08.10.2020].